

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Pernilla Bergvad

Aktiebolagets samhällsansvar – lag eller moral?

En diskussion om vinstkriteriet i 3 kap. 3 § aktiebolagslagen

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Ola Svensson
Termin: HT 2017

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INTRODUKTION	5
1.1 Allmän inledning	5
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställningar	7
1.4 Avgränsningar	7
1.5 Metod och perspektiv	8
1.6 Forskningsläge	9
1.7 Material	10
1.8 Disposition	10
2 CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY	11
2.1 Direktiv 2014/95/EU - hållbarhetsrapportering	13
2.2 Vinstkriteriet i 3 kap. 3 § ABL	15
2.3 Intressentmodellen	18
2.4 CSR och lönsamhet	18
3 DISKUSSION	20
3.1 Är svenska aktiebolag förpliktigade att ta ett samhällsansvar?	20
3.2 Är 3 kap. 3 § ABL förenlig med regeringens vision om hållbart företagande? 21	
3.3 Lege ferenda	22
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	24

Summary

Global poverty and social injustice is a consequence of imbalance in the current legal system. Within Swedish company law there is a conflict between the interest of the shareholders' economic profit and human rights protection in low-cost countries, this thesis is about Corporate Social Responsibility. Utilization of slave and child labor that is a consequence of companies pursuing low prices and high profits is insufferable. The essay identifies contradictions in the current legal system and presents proposals on how the legislation can, to a small extent, solve some general global social problems.

Questions that this paper examines are whether Swedish companies are obliged to apply corporate social responsibility or is sustainable entrepreneurship only a matter of moral responsibility? Is the profit goal in 3 chapter 3 § of the ABL consistent with the Government's vision of sustainable entrepreneurship. Focusing on how the legal system can become more balanced.

Research shows that Corporate Social Responsibility not only help increase business profitability, but that it is absolutely necessary to take CSR into consideration to generate profits.

In order for companies to take their social responsibility seriously, a change in corporate law is required through clearer and sharper legal requirements for sustainable entrepreneurship. One solution is to broaden the stakeholder perspective in 3 chapter 3 § of the ABL to include more stakeholders than only shareholders.

Sammanfattning

Problematik med global fattigdom och social orättvisa till följd av obalans i nuvarande rättssystem. Inom svensk aktiebolagsrätt råder en konflikt mellan aktieägares ekonomiska vinstmaximeringsintresse och människors skydd för mänskliga rättigheter i lågprisländer. Utnyttjande av slav- och barnarbete blir en oönskad konsekvens av företags jakt på låga priser och höga vinster. Uppsatsen identifierar motsättningar i nuvarande rättssystem och lägger fram förslag på hur lagstiftningen till liten del kan lösa ett allmänt globalt samhällsproblem.

De centrala forskningsfrågorna som uppsatsen utreder är om svenska företag är förpliktigade att ta ett samhällsansvar eller är hållbart företagande endast en fråga om moraliskt ansvarstagande? Är vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL är förenligt med regeringens vision om hållbart företagande, samt hur kan rättssystemet balanseras?

Forskning visar på att Corporate Social Responsibility inte bara kan bidra till ökad lönsamhet för företagen, utan att det är en absolut nödvändigt att ta hänsyn till detta för att generera vinst.

För att företag ska ta sitt samhällsansvar på allvar krävs en förändring i den aktiebolagsrättsliga lagstiftningen genom tydligare och skarpare lagkrav på hållbart företagande. En lösning är att vidga intressentperspektivet i 3 kap. 3 § ABL till att omfatta fler intressenter än bara aktieägare.

Förord

TACK

Moster E, för engagemang, kloka synpunkter och drivkraft.

Familjen, för stöttning och kraft att stå ut med mig och de känslor som genomgår under en uppsatsskrivande process.

SNÄS, för motivation och tro, när jag själv tvivlat.

Förkortningar

CSR
EKMR

ABL

ÅRL

Corporate Social Responsibility
Europakonventionens skydd för
mänskliga rättigheter
Aktiebolagslagen (2005:551)

Årsredovisningslagen (1995:1554)

1 Introduktion

1.1 Allmän inledning

Corporate Social Responsibility (CSR), ibland översatt till företags samhällsansvar är i dagsläget ett uppmärksammat område. Frågor om miljö, mänskliga rättigheter, sociala förhållanden och motverkande av korruption får en allt större plats i diskussioner om företagets verksamhet och om styrningen av dem. Inspiration till uppsatsen är hämtad ur en artikel om en av de värsta industrikatastroferna i modern tid, som ägde rum i Bangladesh huvudstad Dhaka i april år 2013.¹ Låga krav och företags jakt på höga vinster skapade uselt underhållna fabrikslokaler runt om i staden. Billiga kläder tillverkades för snabbmodets företag, däribland svenska klädföretaget H&M. Fabriksbyggnader rasade samman och tragedin orsakade över 1 100 textilarbetares död och många fler skadades när arbetsplatsen Rana Plaza föll samman.

Efter Rana Plaza-katastrofen lät det som att en förändring var på väg, där företagen, i viljan att rädda sina varumärken skulle gå i täten för global hållbarhet och social rättvisa. Olyckan uppmärksammades och svenska företag lovade att bygga upp ansvarsfulla rutiner för att säkerställa arbetares grundläggande rättigheter.

I november år 2017 iaktas den globala problematiken återigen. Ytterligare ett exempel är uppmärksammandet av arbetsförhållanden hos underleverantörer, särskilt förekomsten av barnarbete, vilket bl.a. observerats hos spanska klädföretaget Zara. Svenska konsumenter har

¹ Carey L. Biron: Bangladesh: Globala investerare kräver systemskifte efter Rana Plaza katastrofen”, Amnesty press, <http://www.amnestypress.se/notiser/14974/bangladesh-globala-investerare-kraver-systemskifte/>, besökt 2017-12-28.

påträffat insydda lappar i nyinköpta kläder, därigenom vädjar barn till västerländska konsumenter om hjälp mot barn- och slaveriarbete.²

De två största orsakerna till slaveri och det stora antalet barnarbetare i världen är fattigdom och ekonomiska faktorer. Förekomster som skyddas av Europakonventionens skydd för mänskliga rättigheter och av FN:s konvention om barnets rättigheter. Sedan finansvärldens första skandalomskrivna händelser tenderar förändringen i riktning mot hållbart företagande gå långsamt. Med jämna mellanrum upptäcks fortfarande livsfarliga fabriker, dödliga gifter och barnarbete kopplade till svensk bolagsverksamhet. De senaste årens problem i finansvärlden har också bidragit till en ökad medvetenhet om fördelarna med långsiktigt och aktivt ägande och hur företagets styrning hänger ihop med samhällsfrågor.³

1.2 Syfte

Eftersträvansvärt är att fördjupa mina kunskaper inom CSR. Uppsatsen avser att tydliggöra begreppets ursprung, innebörd och förhållande till hållbart företagande. Det huvudsakliga syftet är att diskutera företags samhällsansvar samt identifiera och argumentera kring presumtiva motsättningar i det bolagsrättsliga rättssystemet. Till sist ämnar jag föreslå en lösning för ett mer balanserat rättssystem.

² Sanna Hjalmarsson: ”Hemliga lappar i kläder avslöjar vidriga arbetsförhållanden”, Lokaltidningen, <http://www.lokaltidningen.se/2017-11-07/-Hemliga-lappar-i-klader-avslöjar-vidriga-arbetsforhallanden-379333.html>, besökt 2017-12-28

³ DS 2014:45 s.34

1.3 Frågeställningar

Vilka motsättningar finns i nuvarande rättssystem och hur kan lagstiftningen till liten del lösa ett allmänt globalt samhällsproblem?

De centrala forskningsfrågorna som utreds är om svenska företag är förpliktigade att ta ett samhällsansvar eller är hållbart företagande endast en fråga om moraliskt ansvarstagande? Är vinstsyftet i 3 kap. 3 § Aktiebolagslagen (ABL) förenligt med regeringens vision om hållbart företagande, samt hur kan rättssystemet balanseras?

Frågeställningarna lyder:

- *Vilket ursprung, innebörd och samband har begreppen CSR, hållbar utveckling och hållbart företagande?*
- *Vilka lagkrav ställer svensk bolagsrätt på hållbart företagande och hur har rättsutvecklingen inom CSR-området sett ut?*
- *Inom svensk bolagsrätt, vilka motsättningar råder och hur kan rättssystemet balanseras?*
- *Är vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL förenligt med regeringens vision om hållbart företagande?*

1.4 Avgränsningar

Den svenska associationsrättsliga lagstiftningen är omfattande och komplex. Av den anledningen kommer den inte att undersökas i sin helhet. På grund av begränsningar i tid och omfattning är utredningen begränsad till fokusering kring en central aktiebolagsrättslig bestämmelse, som är omdebatterad och har en betydande inverkan på CSR-området, nämligen 3 kap. 3 § ABL. Denna rättsregel undersöks i sitt förhållande till lagkravet om hållbarhetsrapportering enligt årsredovisningslagen (ÅRL).

Deskriptiva frågeställningar besvaras i avhandlingen och diskussionen behandlar centrala forskningsfrågor. Till grund för tolkning av vinstkriteriet i 3 kap. 3 § ABL ligger två ekonomiska teorier.

Enbart för frågeställningen relevant EU-direktiv har lyfts in. Detta är Europaparlamentet och Rådets Direktiv nr 2014/95/EU av den 22 oktober 2014 om ändring av direktiv 2013/34/EU vad gäller vissa stora företags och koncerners tillhandahållande av icke-finansiell information av upplysningar om mångfaldspolicy. I det följande direktiv 2014/95/EU vilket har implementerats i svensk lagstiftning och legat till grund för rättsutvecklingen.

1.5 Metod och perspektiv

Detta är en rättsvetenskaplig uppsats som har till uppgift att redogöra för lagens innehåll och funktion i samhället. Ur rättspositivistisk synvinkel är frågan om rättens moraliska värde en fråga som inte hör till rättsvetenskapen, utan till etiken eller den politiska filosofin.

Rättspositivisten menar att frågan huruvida samhällsmedborgarna är moraliskt skyldiga att lyda gällande rätt är en annan fråga än den juridiska frågan vad som är gällande rätt.⁴ Med klassisk juridisk metod och på ett rättsdogmatiskt sätt presenteras för företagen gällande rätt (*de lege lata*), så väl som hur lagen borde vara (*lege ferenda*).

Med stöd av rättsekonomiska teorier förs en rättspolitisk argumentation ur ett rättsutvecklingsperspektiv. Motsättningar i rättsystemet identifieras och diskuteras kritiskt. Ett inslag av EU-rättens inverkan på området behandlas kort.

⁴ Hart, H. L. A., Positivism and the Separation of Law and Morals, *Harvard Law Review*, vol. 71, s. 593-629.

1.6 Forskningsläge

Enbart stater kan ställas till svars för kränkningar av de mänskliga rättigheterna.⁵ Det är i första hand varje lands regering, som har skyldighet att säkerställa att de mänskliga rättigheterna upprätthålls i praktiken, genom ett fungerande rättsväsende, lagstiftning, undervisning, socialt stöd och andra åtgärder. Hela den offentliga förvaltningen, liksom domstolarna, har ett ansvar för att de mänskliga rättigheterna respekteras. I Sverige skyddas de mänskliga rättigheterna främst genom de tre grundlagarna: regeringsformen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Svenska regeringen anser det väsentligt att företag respekterar mänskliga rättigheterna i all sin verksamhet.

Hållbarhetsutveckling ställer krav på staterna men även på företag och på individnivå. Fram tills år 2016 har företags samhällsansvar reglerats av internationell soft law.⁶ Dessa regler är inte av tvingande karaktär utan bygger på frivillig anslutning till normerna från företagets sida. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) uppställer riktlinjer för multinationella företag som skall vara vägledande för ansvarsfullt företagande och stöds av 37 regeringar däribland Sverige. Riktlinjerna innehåller frivilliga principer och standarder för hur affärsverksamhet skall bedrivas. Riktlinjerna ersätter inte och åsidosätter inte inhemska lagar eller andra författningar.⁷

⁵ EKMR art. 1.

⁶ Regeringen: ”Hållbart företagande- plattform för svenskt agerande”, <http://www.regeringen.se/49b74c/contentassets/b692b43679c54e0aa9ec33d05c348adf/hallbart-foretagande---plattform-for-svenskt-agerande>, besökt 2017-12-28.

⁷ OECD.

1.7 Material

CSR är ett relativt nytt, men mycket aktuellt och omskrivet ämne. Lagtext, förarbeten och doktrin underbygger uppsatsen. Argumentationen stöds av rättsvetenskapliga artiklar och ekonomisk doktrin, när för frågeställningen relevanta aktiebolagsrättsliga lagregler diskuteras.

1.8 Disposition

Inledningsvis ges en problembeskrivning och därefter bringar avhandlingen klarhet i hur begreppen CSR och hållbart företagande kommer till uttryck i olika rättskällor. Därefter presenteras gällande rätt följt av ekonomist tillämpbara teorier. Avslutningsvis förs en argumentation kring hur rättssystemet genom vidare rättsutveckling kan balanseras när ett framtida lagförslag presenteras.

2 Corporate Social Responsibility

Nedan beskrivs begreppen CSR, hållbar utveckling och hållbart företagande – dess ursprung, innebörd och samband ur ett rättsutvecklingsperspektiv.

I Sverige och internationellt talas ofta om hållbarhet. Hållbart företagande innebär att företag ska bedriva en verksamhet som gynnar en hållbar utveckling. Begreppet hållbar utveckling lanserades år 1987 i Förenta nationernas (FN) rapport: Vår gemensamma framtid, även kallad Brundtlandkommissionens rapport, och definieras där som ”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov”.⁸ I Sverige används begreppet i 1 kap. 2 § regeringsformen, som anger att det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer. Ett annat exempel är 1 kap. 1 § miljöbalken, däri framgår att bestämmelserna i balken syftar till att främja en hållbar utveckling, som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö.⁹

Bland företag används ofta begreppet *Corporate Social Responsibility*, ibland översatt till företags samhällsansvar. I begreppet ligger en förväntan på att företag, på eget initiativ och utöver vad lagstiftningen kräver, tar ansvar för sin roll i och påverkan på samhället. Detta ska ske genom att företagen utvecklar en norm där företagets etiska ställningstagande presenteras och som ska följas inom företaget.¹⁰ CSR är inte bara en fråga om juridik, utan även en fråga om företagets utveckling och värdeskapande.¹¹

⁸ Citat: Brundtlandkommissionens rapport.

⁹ DS 2014:45 s.34.

¹⁰ Sandström, Torsten, *Svensk aktiebolagsrätt*, Norstedts Juridik AB, Vällingby 2009, s. 262.

¹¹ Ds 2014:45 s. 33.

EU-kommissionen lyfter fram bl.a. företagens sociala och miljömässiga ansvar och har i sin strategi för CSR för 2010–2014 definierat hållbart företagande som företagens ansvar för den egna verksamhetens påverkan på samhället. I FN:s Global Compact-initiativ pekas särskilt fyra områden ut för företags ansvarstagande, nämligen mänskliga rättigheter, arbetsvillkor, miljöhänsyn och antikorrruption.¹²

Nuvarande regering har en vision om att svenska företag ska vara ledande när det kommer till hållbart företagande. I begreppet ligger att företagen använder nytänkande, innovation och hållbar konsumtion och produktion för att bidra till lösningar på samhällets gemensamma hållbarhetsutmaningar. Samhället har ett stort intresse av att företagens verksamhet ger en tillväxt som är hållbar på lång sikt. Hållbart företagande vilar emellertid i första hand på företagen själva och deras vilja att göra hållbarhet till en del av sin kärnverksamhet. Det innebär affärsmässiga fördelar i form av stärkt varumärke, god renommé och förbättrad konkurrenskraft med att informera om hur företag arbetar med hållbarhetsfrågor.¹⁴

Hållbart företagande är en förutsättning för framgångsrika, moderna och innovativa företag i framkant. Regeringens önskan är att svenska företag har en långsiktig syn på värdeskapande, konkurrenskraft samt bidrar till att nå samhällseliga mål, genom att bedriva en verksamhet som gynnar en hållbar

¹² Prop. 2015/16:193 s.35.

¹³ Europaparlamentets resolution av den 6 februari 2013 om företagens sociala ansvar: att arbeta för samhällets intressen och för hållbar återhämtning för alla (2012/2097(INI)).

¹⁴ Prop. 2015/16:193 s.35.

utveckling – ekonomiskt, socialt och miljömässigt.¹⁵ Regeringens förväntan är att företag ska ha de internationella riktlinjerna (OECD) för hållbart företagande som utgångspunkt för sitt arbete, hemma och i utlandet. Regeringen menar att hållbart företagande är ett strategiskt arbete som innebär såväl riskhantering som affärsmöjligheter för näringslivet och där transparens och öppenhet är självklara byggstenar.¹⁶

2.1 Direktiv 2014/95/EU - hållbarhetsrapportering

De senaste åren har intresset för information om hållbarhetsfrågor från företagen ökat, inte minst inom EU. Sådan information bidrar till att skapa förändring i riktning mot en mer hållbar global ekonomi. Informationen skapar förutsättningar för en god utveckling som är varaktig och ökar möjligheterna att hantera och få insyn i företagens inverkan på samhället. Av förarbeten framgår att både investerare och allmänheten har berättigade krav på att i större utsträckning än hittills få information om hur företag i sin verksamhet hanterar frågor om miljö, sociala förhållanden, anställda, mänskliga rättigheter och korruption.¹⁷ Trots om många företag redan i dag lämnar sådan information, skiljer sig lagkrav om rapportering åt. Ett lagstadgat krav på hållbarhetsrapportering ökar transparensen och underlättar jämförelsen mellan företagen.¹⁸

¹⁵ Regeringen: ”Hållbart företagande- plattform för svenskt agerande”, <http://www.regeringen.se/49b74c/contentassets/b692b43679c54e0aa9ec33d05c348adf/hallbart-foretagande---plattform-for-svenskt-agerande>, besökt 2017-12-28.

¹⁶ Prop. 2015/16:193 s.35.

¹⁷ Prop. 2015/16:193 s.41.

¹⁸ Prop. 2015/16:193 s.42.

I december år 2016 infördes lagkrav om hållbarhetsrapportering i årsredovisningslagen (ÅRL). Rapporteringskravet bygger på direktiv 2014/95/EU. Direktivet gör det tvingande att kräva upplysningar i hållbarhetsfrågor från stora företag¹⁹ av allmänt intresse.²⁰ Direktivet syftar till att öka öppenheten så att den sociala och miljörelaterade information som företag inom alla sektorer och i samtliga medlemsstater tillhandahåller når upp till samma höga nivå. Informationen bidrar till att risker rörande hållbarhetsaspekter kan analyseras och investerarnas och konsumenternas förtroende ökas.²¹

Företagen åläggs att upprätta en hållbarhetsrapport med upplysningar om miljö, sociala förhållanden, personal, respekt för mänskliga rättigheter och motverkande av korruption. Rapporten ska beskriva bl.a. företagets policy i hållbarhetsfrågor och de väsentliga risker som är kopplade till företagets verksamhet.²² Lagkravet bygger delvis på principen om följ eller förklara; ”Om företag inte följer någon policy i en eller flera av dessa frågor ska den icke-finansiella rapporten innehålla en klar och motiverad förklaring till detta. Motsvarigheten efter implementering uttrycks i 6 kap. 12 § 3 st ÅRL: ”Om företaget inte tillämpar någon policy, ska skälen för detta tydligt anges.” Principen går som namnet avslöjar ut på att avvikelser är tillåtna, på villkoret att de motiveras och förklaras.²³ Det innebär att svenska företag inte är förpliktade att ha en hållbarhetspolicy, däremot måste företag förklara skälen till att de inte har det, om så är fallet.

¹⁹ Företag av allmänt intresse och som på balansdagen har haft i genomsnitt 500 anställda under räkenskapsåret.

²⁰ Prop. 2015/16:193 s.1.

²¹ Direktiv 2014/95/EU.

²² Prop 2015/16:193 s 1.

²³ Direktiv 2014/95/EU, artikel 19a 1 st 3.

2.2 Vinstkriteriet i 3 kap. 3 § ABL

Nedan redogörs för en central bestämmelse i den aktiebolagsrättsliga lagstiftningen har ett betydande inflytande på CSR-området. Ett viktigt intresse för företagen är att den verksamhet som bedrivs i ett aktiebolag ger ett överskott, en vinst. Vinstkriteriet i ABL 3 kap. 3 § är en rättslig norm som kräver tolkning liksom alla rättsliga normer. Det är svårt att prata om hållbarhet utan att introducera ett ekonomiskt perspektiv. Längre ner presenteras ekonomiska teorier till hjälp för förståelsen av vinstkriteriet som funktionsbestämning av verksamhet i aktiebolagsform.

3 kap. 3 § aktiebolagslagen (ABL) lyder som följer:

Om bolagets verksamhet helt eller delvis skall ha ett annat syfte än att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna, skall detta anges i bolagsordningen. I så fall skall det också anges hur bolagets vinst och behållna tillgångar vid bolagets likvidation skall användas.

Rättsregeln ovan är en aktiebolagsrättslig grundprincip, som gäller sedan aktiebolagslagens tillkomst. Regeln presumerar att aktiebolagets verksamhet har som syfte att generera vinst att bereda till fördelning mellan aktieägarna, om inte annat anges i bolagsordningen.²⁴ Saknas en bolagsordningsföreskrift som avviker från huvudregeln om vinstsyfte får inte beslut fattas, som innebär att bolagets vinst ska användas för annat ändamål än fördelning bland aktieägarna, utan samtliga aktieägares samtycke. Bestämmelsen stadgar ett minoritetsskydd för aktieägare, mot att företagsledning beslutar att använda bolagets resurser till verksamhet som inte är till nytta för bolaget.²⁵

²⁴ Prop. 1975:103 s. 476, prop. 1895:6 s. 117 och prop. 2004/05:85 s. 218ff.

²⁵ Prop. 2004/05:85 Ny aktiebolagslag, s. 754 f.

Ur motiven till 1895 års lag kan följande citat hämtas:

”Aktiebolaget är i själva verket en förening av kapital, icke av personer, och saknar därför också det sammanhållande element, som personligheten erbjuder. Lika naturligt som det å ena sidan är, att aktieägaren, vilket i regel förvärvat sin aktie allenast i syfte att bereda sig högsta möjliga avkastning av sitt kapital och därför också saknar annat intresse för bolagets angelägenheter än det, som har sin grund i berörda syfte...”²⁶

Aktieäggande är förenat med risktagande. Av den anledningen ges aktieägarna en ställning som residualtagare till vinsten av verksamheten. Aktieägarnas residualrätt innebär att aktieägarna får dela på den vinst som uppkommer när alla andra fordringar som bolaget har är betalda.²⁷ Genom att ändra i bolagsordningen har aktieägare möjlighet att sätta någon annan i sitt ställe, men det är inte lika enkelt att förändra det förhållande att verksamhet i aktiebolagsform syftar till att bereda vinst. Avsteg från det konventionella vinstsyftet är möjligt men samtliga aktieägares samtycke krävs.²⁸ En överträdelse av 3 kap. 3 § ABL sanktioneras av skadeståndsansvaret enligt 29 kap. ABL om inte samtliga aktieägare är överens.

Samuelsson och Dotevall argumenterar för att vinstkriteriet kan användas som styrnings- och kontrollinstrument, detta ger viss ledning att vinst är andelsägarnas kompensation för sitt risktagande.²⁹ Argument för ett vidmakthållande av rättsläget, med ett väldefinierat beslutsriterium, är behovet av kontroll.³⁰ Om kravet på att företagslednings beslutsfattande ska överensstämma med vinstsyftet överges, kan företagsledningens makt öka utan

²⁶ Arvidsson 2011 s. 80.

²⁷ Karnov, Internet, Nerep och Samuelsson, Aktiebolagslagen (2005:551) 3 kap. 3 §, Lexino 2017-10-27.

²⁸ Bergström och Samuelsson (2012) s.53-56.

²⁹ Karnov, Internet, Nerep och Samuelsson, Aktiebolagslagen (2005:551) 3 kap. 3 §, Lexino 2017-10-27

³⁰ Karnov kommentar 3:3 ABL, Bergström och Samuelsson (2012) och Samuelsson (2005), besökt 2017-10-27.

att det blir möjligt att påverka och kontrollera denna maktutövning.³¹

Ur den ekonomiska doktrinen:

”There is one and only onesocial responsibility of business – to use its resources and engage in activities designed to increase its profits so long as it stays within the rules of the game.”³²

Vinstmaximeringsprincipen är en klassisk ekonomisk teori från 60-talet. Den amerikanska ekonomen Milton Friedman menar att ett aktiebolag inte kan ansvara för andra värden än rent ekonomiska. Han anser att aktiebolags enda ansvar är att maximera vinsten för aktieägarna och intressenterna. Enligt Friedman är bolags enda skyldighet mot samhället att öka vinsten, ekonomi och etik skall inte beblandas. Moraliska åtaganden är underordnade de ekonomiska, då bolagets huvudsyfte är att bereda aktieägarna vinst.³³

Idag är det en accepterad föreställning om att företag skall maximera sin vinst. Med globaliseringen hotas företag och konkurrensen blir allt hårdare, vilket innebär att företag måste konkurrera på lika villkor för att överleva. Bolaget riskerar att bli ekonomiskt ineffektivt om det tvingas göra avkall på sin vinstmaximering, vilket är en fara för aktiebolagets existens.³⁴

Sammanfattningsvis och med ord lånade från den finske professorn Knuutinen: ”It is clear that a company needs economic success in order to take care of any kind of responsibilities”.³⁵

³¹ Karnov, Internet, Nerep och Samuelsson, Aktiebolagslagen (2005:551) 3 kap. 3 §, Lexino 2017-10-27.

³² Citat: Milton Frjedman, i Bryan Horrigan (2010): ”Corporate Social Responsibility in the 21st Century” s. 92.

³³ Trollestad, Claes s. 260,261.

³⁴ CarrollA.,B.,and A.K.Buchholtz.2000.BusinessandSociety:EthicsandStake- holder Management (4th ed.) (Cincinnati: South-WesternPublishing Co.). 2003. Business and Society: Ethics and Stakeholder Management (Sth ed.) (Cincinnati:Thomson-South-Western)

³⁵ Knuutinen, R, Corporate Social Responsibility, Taxation and Aggressive Tax Planning, Nordic Tax Journal 2014:1 s.71.

2.3 Intressentmodellen

Begreppet bolagets intresse har diskuterats och debatterats under ett stort antal år och hänger nära samman med reglerna om vinstsyfte. I följande avsnitt introduceras en ny modell för synen på intressentkretsen.

Investorer och konsumenter är viktiga intressenter för ett bolag och kan förstärka och belöna företagets arbete. Intressentmodellen, även kallad ”Stakeholder-modellen”, vill tillvarata en bredare intressekrets än den traditionella modellen och betonar shareholder value, dvs. aktieägarvärde.³⁶ Intressentmodellen menar att företagen kan bidra till en hållbar utveckling där miljö, mänskliga rättigheter och social utveckling står i fokus, trots vinstkriteriet. Det finns ett flertal olika intressentmodeller, men de har gemensamt att premisserna för beslutsfattande inte nödvändigtvis är vinstsyftet. Enligt intressentmodellen är utgångspunkten istället kravet på en hållbar utveckling och för att uppnå detta måste man även beakta de miljömässiga och sociala värdena, inte bara den ekonomiska nyttan.³⁷

2.4 CSR och lönsamhet

I affärspressen har rapporterats om hur föregångare inom CSR kunnat bevisa att deras verksamhet skapat stora värden även för aktieägarna. I mitten på 2000 talet undersökte några ekonomer knutna till Harvard University förhållandet mellan CSR och lönsamhet.³⁸ År 2006 publicerade ekonomiprofessorerna Michael Porter och Mark Kramer en artikel i Harvard Business Review som visar att hållbarhet bidrar till ökad lönsamhet. Enligt de ska CSR inte bara ses som en del av den

³⁶ Bergström & Samuelsson 2015 s. 260.

³⁷ Prop. 2015/16:193 s.35.

³⁸ Grankvist. Per, s.27ff.

vanliga verksamheten, utan även något som öppnar upp möjligheter för nya innovationer och ökade konkurrensfördelar.³⁹ I början av 2011 publicerade Porter och Kremer ytterligare en artikel i Harvard Business Review. De menar att CSR inte bara kan bidra till ökad lönsamhet, utan att det är absolut nödvändigt att ta hänsyn till detta för att tjäna pengar. Ekonomerna menar även att CSR är det som kan rädda den situation vi befinner oss i idag, då det kapitalistiska systemet orsakat stora problem för samhället på grund av självisk inställning.⁴⁰

³⁹ Porter, M, Kramer, M, Harvard Business Review, Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility.

⁴⁰ Porter, M, Kramer, M, Harvard Business Review, Creating Shared Value.

3 Diskussion

Flertalet av de deskriptiva frågeställningarna har besvarats ovan. Nedan identifieras presumtiva motsättningar i nuvarande rättssystem och de centrala forskningsfrågorna diskuteras. En argumentation förs, följt av ett förslag till framtida rättsutveckling, i riktning mot ett mer balanserat rättssystem.

3.1 Är svenska aktiebolag förpliktigade att ta ett samhällsansvar?

Det nyligen implementerade lagkravet om hållbarhetsrapportering i ÅRL bygger på den vaga principen ”följ eller förklara”. Principen ger effekt av ökad insyn i bolagens hållbarhetsarbete, men den stadgar inte någon skyldighet för företag att vidta hållbarhetsåtgärder. Efter implementering av direktivet är det frivilliga elementet i företags samhällsansvar fortfarande övervägande, samtidigt som sanktionerna enligt den föreskrivna principen är otillräckliga för att avskräcka företag från att inte ta hållbarhetsrapporteringen på allvar. I nuvarande aktiebolagsrättsliga lagstiftning finns det inte någon distinkt rättsregel som ger svenska företag en rättslig skyldighet att ta ett samhällsansvar. Av detta följer också att det inte finns något sanktionssystem för företag som inte gör det.⁴¹

Den tvingande lagstiftningen om hållbarhetsrapportering blir mer av ett administrativt krav utan garanterade positiva effekter. Svaret på frågan om svenska aktiebolag är förpliktigade att ta ett samhällsansvar blir således nekande. Det rör sig fortfarande om ett frivilligt moraliskt samhällsansvarstagande där företagen i dagsläget inte motiveras tillräckligt till att arbeta för långsiktig hållbarhet genom ekonomiska fördelar.

⁴¹ Bergström & Samuelsson, s.43.

Distinktionen mellan rättsligt och moraliskt ansvar blir här tydlig. ”Law is law”⁴²

3.2 Är 3 kap. 3 § ABL förenlig med regeringens vision om hållbart företagande?

Vid första anblick ställer jag mig kritisk till hur det presumerade vinstsyftet i 3 kap. 3 § ABL är förenligt med regeringens vision om hållbart företagande. Vinstkriteriet fungerar som styrnings- och kontrollinstrument för företagslednings beslutsfattande. Bestämmelsen utgör exklusivt beslutskriterium för företagsledning i aktiebolag. Samuelsson m.fl. menar att vinstsyftet utgör ramverket för hela aktiebolaget, att det är extremt robust och det enskilt viktigaste incitamentet för aktiebolaget. Utan vinstsyftet som enskilt beslutskriterium äventyras hela aktiebolaget som bolagsform. Det skulle vara svårt att kunna avgöra om bolagsledningen faktiskt har skött sig gentemot aktieägarna och minoritetsägarna. Minoritetsägarna har normalt redan en underlägsen ställning i förhållande till ledningen, vilken skulle bli ännu mer hotad. Vid samtycke är det dock möjligt att aktiebolag har ett annat syfte än vinst, trots att det förekommer ytterst sällan.

Vinst är en förutsättning för företagets överlevnad och denna grund är etablerad i aktiebolagskulturen. Den vinstproducerande förmågan är en nödvändig förutsättning (*conditio sine qua non*) för att företaget ska ha möjlighet att ta ett socialt ansvar. Ett företag som gör förlust går i konkurs och kan omöjligt bidra till en hållbar samhällsutveckling. Ur företagsekonomiska utgångspunkter är det svårt att se att det kan ske på något annat, för bolagsorganen meningsfullt, sätt än att dessa i sitt handlande ska sträva efter att maximera värdet på bolaget.⁴³ Vinsten är

⁴² Citat: Hart. H. L. A., Positivism and the Separation of Law and Morals, Harvard Law Review, vol. 71, s.593-629.

⁴³ Skog, R, Om betydelsen av vinstsyftet enligt aktiebolagslagen, SvJT 2015 s. 11, 15.

nödvändig eftersom det är enda sättet för företaget att överleva. Att göra vinst är således ekonomiskt hållbart. Ett bolag har fler värden att ta hänsyn till utöver de rent ekonomiska värdena. För att överleva är ett aktiebolag dessutom beroende av sina intressenter.

Forskning visar att det är lönsamt och avgörande för bolagens framtid att beakta CSR. Intressentmodellen argumenterar för att omfattande ansvarstagande leder till ökad vinst. Företag som har tydliga värdegrunder attraherar kunder och investerare. Fler företag börjar förstå att ekonomisk effektivitet går att förena med moraliska och etiska värderingar. Modellen förutsätter dock att konsumenter är villiga att betala mer för exempelvis miljövänliga produktionsmetoder och bättre arbetsvillkor. Sammantaget får 3 kap. 3 § ABL anses förenlig med regeringens vision om hållbart företagande.

3.3 Lege ferenda

Problematik med global fattigdom och social orättvisa till följd av obalans i nuvarande rättsystem. En icke önskvärd effekt av den nuvarande aktiebolagsrättsliga lagstiftningen. För att hållbart företagande ska få effekt hos företagsledningar att ta sitt samhällsansvar på allvar krävs en förändring. De nuvarande lågt ställda lagkraven behöver bli tydligare och skarpare.

I rättsystemet råder konflikt mellan aktieägares intresse för ekonomisk vinstmaximering, som enligt gällande rätt understöds på bekostnad av medborgares skydd för mänskliga rättigheter genom bland annat utnyttjande av slav- och barnarbete i lågprisländer. Mycket vill ha mer, det är så vi bygger problem.

En lösning mot ett mer balanserat rättssystem, kan vara införande av ett sanktionssystem för företag som kränker mänskliga rättigheter i sin verksamhet. Ett annat framtida lagförslag är att vidga intressentperspektivet i 3 kap. 3 ABL § till att omfatta fler än aktieägare.

Framtida rättsutveckling bör gå i riktning mot en utvidgad tolkning av vinstbegreppet. 3 kap. 3 § ABL bör utformas så att det tillåts att mer hänsyn tas till andra intressenter än aktieägarna. Detta argument stöds av både intressentmodellen samt Porter och Kramers forskning. Genom att tydliggöra vinstkriteriet tillåts att hänsyn tas till andra intressenter än aktieägare, exempelvis anställdas, underleverantörers, kundens eller producentens. Det skulle kunna ske genom att lagstiftaren, inte överger vinstsyftet som handlingsnorm, men med ett åläggande till bolagsorganen att i sitt handlande främja även andra intressen. En modifiering av vinstsyftet skulle kunna vara att bedriva verksamheten med pluralistiska målsättningar dvs. vinstsyfte i kombination med samhällsnyttmaximering. Ett exempel på nytt lagförslag enligt intressentmodellen lyder: ”Aktiebolagen förutsätter enligt 3 kap. 3§ ett beslutsfattande som baseras på strävan efter vinst med beaktande av de sidorestriktioner som följer av tvingande lagstiftning.”⁴⁴

Med globaliseringen hotas företag och konkurrensen blir allt hårdare. Av konkurrensrättsliga skäl, och eftersom CSR-frågan regleras av EU-rätt, är det svårt att vidta rättsliga åtgärder direkt genom svensk lagstiftning. I riktning mot en rättsutveckling med tydligare och skarpare lagkrav för företags ökade samhällsansvarstagande, bör kommande lagstiftningsarbete ske på EU-nivå. Var och en av oss kan dock påverka företagen redan idag, och bidra till en positiv samhällsutveckling, genom medveten konsumtion.

⁴⁴ Bergström & Samuelsson 2015 s. 264.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck:

Prop. 1895:6 s. 117. Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen bl.a. med förslag till ny aktiebolagslag.

Prop. 1975:104 Regeringens proposition med förslag till ny aktiebolagslag m.m.

Prop. 2004/05:85. Ny aktiebolagslag.

Proposition 2015/16:193 Företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy..

Nationella utredningar:

DS 2014:45. *Företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy.*

Regeringskansliet, Utrikesdepartementet. (2013). *Hållbart företagande – Plattform för svenskt agerande.* Artikelnr: UD 13.031.

Internationellt:

Brundtlandkommissionen. 1987. *World Commission on Environment and Development. (Vår gemensamma framtid).*

Europaparlamentet och Rådets Direktiv nr 2014/95/EU av den 22 oktober 2014 om ändring av direktiv 2013/34/EU vad gäller vissa stora företags och koncerners tillhandahållande av icke-finansiell information av upplysningar om mångfaldspolicy. EUT nr: L 330/1. (15.11.2014).

Europaparlamentets resolution av den 6 februari 2013 om företagens sociala ansvar: att arbeta för samhällets intressen och för hållbar återhämtning för alla (2012/2097(INI)).

Litteratur

Arvidsson, N. (2011). *Aktieägaravtal – Särskilt om beslut och överlåtelsebindningar.* Upplaga 1:2. Stockholm: Thomas Reuters Professional AB.

Horrigan, B. (2010). *Corporate Social Responsibility in the 21st Century,* UK, Edward Elgar Publishing Limited.

Artiklar

Skog, R. (2015). "Om betydelsen av vinstsyftet i aktiebolagslagen". SvJT.

Porter, M, Kramer, M, Harvard Business Review, Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility.

Porter, M, Kramer, M, Harvard Business Review, Creating Shared Value.

Knuutinen, R, Corporate Social Responsibility, Taxation and Aggressive Tax Planning, Nordic Tax Journal 2014:1 s.71.

Elektroniska källor

Bergström, C. & Samuelsson, P. (2012). *Aktiebolagets Grundproblem*. Upplaga 4:1. Stockholm: Norstedts Juridik AB, besökt 2017-12-28.

Carroll A., B., and A.K. Buchholtz. 2000. *Business and Society: Ethics and Stakeholder Management* (4th ed.) (Cincinnati: South-Western Publishing Co.). 2003. *Business and Society: Ethics and Stakeholder Management* (5th ed.) (Cincinnati: Thomson-South-Western), besökt 2017-12-28.

Carey L. Biron: Bangladesh: Globala investerare kräver systemskifte efter Rana Plaza katastrofen", Amnesty press, <http://www.amnestypress.se/notiser/14974/bangladesh-globala-investerare-kraver-systemskifte>, besökt 2017-12-28.

Sanna Hjalmarsson: "Hemliga lappar i kläder avslöjar vidriga arbetsförhållanden", Lokaltidningen, <http://www.lokaltidningen.se/2017-11-07/-Hemliga-lappar-i-kläder-avslöjar-vidriga-arbetsförhållanden-379333.html>, besökt 2017-12-28.

Nerep, E. & Samuelsson, P. *Aktiebolagslag (2005:551) 3 kap. 3 §*, Lexino 2013-12-01. Hämtat djup lagkommentar från Karnov 2017-12-28.